

problemi**Neki vidici duhovne obnove u Hrvatskoj***Valentin POZAIĆ**Čovjek je moje nadahnuće**i trajno životno zanimanje.**Čovjek je moj doživljaj.¹**I. Mogućnost i potreba*

Načelno gledajući, čovjek je nesavršeno i nedovršeno te dinamičko biće. Na svim područjima svoje ljudske djelatnosti, čovjek može i treba neprestance težiti prema većem, uzvišenijem, savršenijem jednako u svom pojedinačnom osobnom životu, kao i u obiteljskom i u narodnom. Iole samokritičan čovjek uočava raskorak između ideala i ostvarenja. Misao je prisutna i u dokumentima Drugog vatikanskog sabora: »I u naše vrijeme Crkva dobro zna kolika je razlika između poruke koju naviješta i ljudske slabosti onih kojima je povjereno Evanđelje...Vođena Duhom Svetim, Crkva, naša Majka, ne prestaje poticati svoje sinove da se pročiste i obnove kako bi znak Kristov još jasnije zablistao na licu Crkve.«²

U određenim povijesnim okolnostima i uvjetovanostima privatnog i javnog života, potreba za većim, uzvišenijim, plemenitijim može postupno dozrijevati i konačno pojaviti se sasvim naročitom snagom u svijesti i savjesti, na razini spoznaje i moralne odgovornosti pojedinaca, i osobito kod predvodnika, kod onih koji su odgovorni za vjerski, društveni, gospodarstveni i politički život zajednice.

Nalazimo li se u Hrvatskoj u ovom vremenskom razdoblju u takvom misaonom ozračju? O tom saznajemo nešto iz sljedećeg napisa jednog novinara, pred sam pad već istrošenog i propalog režima: »Živimo u vrijeme sveopće pauperizacije, lijenosti, duhovnog konformizma i potpunog rastakanja morala. U našoj se zemlji godišnje spriječi otprilike onoliko poroda koliko se djece i rodi, od onih što se rode, više od polovice neće dočekati primanje u pionire zajedničkim objedom s oba roditelja. U školi im predaju mrzovoljni nastavnici, u šesnaestoj ih se tjera da se opredijele za zvanje kojim će se baviti, rijetki će ikada naučiti točne principe po kojima u njihovo ime funkcionira društveni život, sami će najčešće biti društveno i seksualno frustrirani. Oko četrdesete muški počinju piti, a

1 J. JURJEVIĆ, *Čovjek*, FTI, Zagreb 1973, 3. izd., str. 13.

2 *Dokumenti drugog vatikanskog koncila*, KS, Zagreb 1970, *Gaudium et Spes* br. 43.

žene, pa bile ili ne bile udate, počinju patiti od kroničnog nedostatka ljubavi».³

Državnik i političar, predsjednik RH, dr. Franjo Tuđman, u razgovoru za list mladih katolika, govoreći o duhovnoj obnovi, kaže: »Potrebna je duhovna obnova i u odnosu na sve što nam je ostavio taj nenaravni socijalistički, komunistički poredak, u smislu obezvređivanja svih moralnih vrednota, u smislu jednog pogrešnog odnosa prema vlasništvu, prema svim manje-više društvenim pitanjima».⁴

Bez sumnje, značajno je što se o potrebi duhovne obnove misli u *duhovnom* svijetu, u svijetu vjere. Prvi čovjek Crkve u Hrvata, nadbiskup zagrebački, Franjo kard. Kuharić, u poruci za Uskrs piše: »Rat je mnogo toga razorio. Htjelo se Hrvatsku pretvoriti u pustoš i ruševine. U miru će trebati ponovno graditi sve što je porušeno... Međutim, da bi Hrvatska bila domovina istinskog blagostanja, domovina pravednosti i mira za sve, domovina pravog napretka, nije dostatna samo materijalna obnova. Nužna je duhovna i moralna obnova. Ne postoje samo materijalne ruševine nego postoje i moralne ruševine i duhovne zablude u ljudskim mislima i savjestima... Kroz gotovo pola stoljeća u našim je prostorima bila moćna i utjecajna mraksistička ideologija kao jedini službeni svjetonazor... Materijalizam je izmijenio iz temelja ljestvicu vrijednosti kad je zaniijekao Boga i kad je zaniijekao čovjekovu duhovnu stvarnost i vječni smisao».⁵

Tako ocrtanom stanju u novije vrijeme treba pribrojiti nametnuti prljavi rat domovini Hrvatskoj, sa svim materijalnim razaranjima, ranama na tijelu i duši ovoga naroda, s bolnim iskušenjima i ne malim izazovima da podlegne napastima da na zlo uzvрати zlom, da side na razinu barbarskih napadača, da izgubi slobodu i plemenitost duha, da zaboravi na svoju duhovnu, evanđeosku kulturu i baštinu.

Sama procjena dojučerašnjeg i sadašnjeg stanja već je vapaj za promjenom, za obnovom: duha pojedinca, obitelji i naroda. Zahtjev je to za dvostrukom obnovom, materijalnom i duhovnom. *Primum vivere, deinde philosophari - najprije živjeti, a onda mudrovati*, podsjeća na potrebu prikladne materijalne sigurnosti života. Istodobno prijeko je potrebna duhovna obnova, kako bi ona materijalna bila ispravno osmišljena i usmjerena na dobrobit čovjeka u njegovoj cjelokupnosti postojanja, smisla i određenja. Izlazimo iz stanja duhovne opuštenosti, osiromašenosti, iz stanja rata. Koji su nam sadržaji potrebni, kojim se smjerom uputiti u bolju budućnost? Činjenica da je s više strana, s prepoznatljivih i donedavna vladajućih ideo-

3 J. MARUŠIĆ, Kratke i duge hlače, u: Vjesnik, br. 505 - 27. veljače 1988 - Panorama subotom, str. 3.

4 Predsjednik neovisne države Hrvatske dr. Franjo Tuđman govori našoj javnosti (intervju), u: Mi - list mladih 1-2 (1992), dodatak »Zbor« 1 (11), str. 6.

5 Korizmeno-uskrsna poslanica kardinala Franje Kuharića, br. VII; tiskana kao posebni dodatak u: Glas Koncila, br. 12, 22. ožujka 1992.

loških nazora, podignuta povika i kritika na samu pomisao duhovne obnove, najbolji je znak koliko je potrebna.

II. Sadržaj i smjer

Za uspješan početak i nastavak duhovne obnove, ne treba mnogo napora i domišljanja. Dovoljno je da svatko zaviri u svoje srce i savjest i tamo ćemo pronaći - doduše, zatomljene, ali prisutne, kako tinjaju ispod pepela žalosne prošlosti propalog režima i duhovnog robijanja - temeljne, osnovne čudoredne, etičko-moralne vrijednosti, prijeko potrebne za svaki iole ljudski odgovoran i čovjeka dostojan život.

Desetljećima je nametan negativni i primitivni mentalitet spram temeljnih ljudskih prava i čudorednih vrijednosti. Potrebno je, dakle, mijenjati mentalitet, potrebna je prementalizacija, potrebna je promjena duhovnog ozračja, duhovnog ljudskog okoliša - duhovna ekologija, potreban je čistiji zrak za svijest i savjest, slobodu i odgovornost ljudi. Potrebno je promicati novo shvaćanje, naime, da je isplativo poštenje, istinoljubivost, skromnost, samoprijegor, altruizam, solidarnost, sposobnost i stručnost; da je ideal postići vrhunsku stručnost na moralan način u skladnoj moralnoj osobi, tj. profesionalna stručnost prožeta moralom. Potrebno je obnoviti svijest o svijetu pozitivnih čovjekovih duhovnih svojstava, o svijetu kreposti. Podsjetimo se na neke od tih temeljnih vrijednosti, sastojnica ljudskog postojanja.

1. Vjera u Boga i vjera u čovjeka.

Bog je počelo, izvor i konačni uvir, smisao putovanja i sveg ljudskog nastojanja, svih ostvarenja čovjeka kao duhovno-tjelesnog bića, smještenog u vremenu a određenog za život vječnosti. U svjetlu vjere čovjek otkriva smisao najdubljih pitanja življenja i umiranja: »Zagonetka ljudskog položaja dostiže vrhunac pred licem smrti... Svakome čovjeku koji razmišlja vjera, predočena solidnim argumentima, pruža odgovor na tjeskobna pitanja o njegovoj budućoj sudbini«. ⁶

Podsjećamo samo na dvije izreke. Prva: »Ako Gospodin kuću ne gradi, uzalud se muče graditelji« (Ps 127, 1). Druga: »Ne živi čovjek samo o kruhu« (Mt 4, 4). Za čovjeka koji nadilazi ovozemaljski horizont, koji svoj smiraj i ispunjenje nalazi samo u Bogu, duboko je istinita Augustinova riječ: »Jer si nas stvorio za sebe, i nemirno je srce naše dok se ne smiri u tebi«. ⁷ I za čovjekovo moralno djelovanje, vjera je odsudna: Samo onaj tko se klanja jednom Bogu, može uspravno stajati pred bogovima. Vjera u Boga temelj je vjere u čovjeka. Iz vjere u Boga rađa se odnos štovanja,

6 Gaudium et Spes, br. 18.

7 A. AUGUSTIN, Ispovijesti I, 1, KS, Zagreb 1973, str. 7.

solidarnosti i ljubavi čovjeka prema čovjeku. Iz Božje objave znamo da čovjek nije ni anđeo ni sotona; nije biće bez mane - kako su ga htjele vidjeti jedne zablude, a niti biće u biti iskvareno — kako su ga predstavljale druge, nego je u sebi, u svojoj biti dobar i nakon pada, nakon iskonskoga grijeha, ali ima negativnih sklonosti s kojima treba ozbiljno računati, i koje uz pomoć milosti Božje može i mora osobnim zalaganjem nadvladavati, iskorjenjivati.

Ako je Bog jedan i Otac sviju, onda su svi ljudi na zemlji braća i sestre (nikako neprijatelji); svatko je »čuvar brata svoga« (Post 4, 9). U naročitim vremenima, kao u ove dane promjena, bit će potrebno vrhunsko razlikovanje duhova: tko je konvertit - obraćenik, a tko je mutant - prijetvornik, karijerist. Utješno je da je Bog dobio pravo postojanja i nazočnosti u našoj javnosti, da je čovjekovo vjersko uvjerenje štovano. Uvažavati mjesto Boga i štovati svakog istinskog bogotražitelja, odskočna je daska prema istinskom humanizmu.

2. Čovjek, njegovo dostojanstvo, prava.⁸

Budući da »teorija o čovjeku, određuje čovjekovu praksu«,⁹ odsudno je pitanje što mislimo o čovjeku, tko je čovjek, kakva je naša slika o čovjeku?

Ljudski tjelesni, biološki život vrijednost je u sebi, nositelj je osobnog postojanja, mjesto je slobode, neponovljive osobne povijesti, uvjet i mjesto gdje susreće svoje bližnje, svoga Stvoritelja i gdje se ostvaruje na sliku Božju na koju je stvoren.

Filozofijski gledano: svjetlom razuma spoznajemo čovjeka kao duhovno-tjelesno biće, obdareno razumom i slobodom, sposobnošću samoodređenja i odgovornosti. Uzvišen nad sva stvorenja, obdaren sasvim iznimnim svojstvima, među kojima je, kako veli Aristotel, i ovo: »Jedino je ljudima svojstveno da imaju osjećaje dobra i zla, pravde i nepravde i druga osjećanja istoga reda«. ¹⁰ Poznati vjernik i mislilac Pascal piše: »Čovjekova je veličina u misli. Čovjek je samo trska, najslabija u prirodi; ali ova trska misli. Trudimo se, dakle, da dobro mislimo: to je načelo ćudoređa«. ¹¹

Teologijski gledano: prve stranice Biblije govore nam da je čovjek predmet sasvim osobite Božje odluke, zahvata i ljubavi. Sve je stvaranje samo uvertira u pojavak čovjeka. »Načinimo čovjeka na svoju sliku, sebi slična... Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko stvori ih« (Post 1, 26-27).

8 Opširnije o tome u: V. POZAIĆ, *Život prije rođenja*, str. 109-116.

9 J. G. ZIEGLER, *Extrakorporale Zeugung in moraltheologischer Sicht*, u: *Trierer Theologische Zeitschrift* 94 (1985), str. 37.

10 ARISTOTEL, *Politika*, 1253a.

11 B. PASCAL, *Misli*, Zora, Zagreb 1969, br. 346, 347.

Kristovo djelo otkupljenja potvrđuje i uzdiže početno ljudsko dostojanstvo. Isus je proživio i posvetio ljudski život od začeća do smrti, te preko smrti otvorio vrata u vječni život uskrsnuća. Čovjek izvire iz Božje ljubavi, na kraju ovozemnog postojanja uvire u Božju ljubav: to je njegov cilj i određenje, njegova sudbina, njegovo dostojanstvo. Dostojanstvo ljudske osobe, kao neopoziv dar Božje ljubavi, ne ovisi o vanjskim uvjetovanostima, po svojoj je biti neodrecivo, neizgubivo, neotuđivo, jer temelj mu je: bezuvjetna ljubav nebeskog Oca.

Dosljedno, u skladu s biblijskom porukom i cijelom tradicijom Crkve, čitamo u nedavnom crkvenom dokumentu: »Ljudski je život svet jer od samog svog početka uključuje 'Božje stvaralačko djelovanje', i zauvijek ostaje u posebnom odnosu sa Stvoriteljem, svojom jedinom svrhom. Bog je jedini gospodar života od njegova početka do njegova svršetka: nitko i ni u kojim okolnostima ne može sebi uzeti pravo da izravno uništi nevino ljudsko biće«. ¹²

Ako je čovjek - prema upravo iznesenom biblijskom izvješću - stvoren na sliku Božju, a »Bog je ljubav« (1 Iv 4, 7. 16.), onda je čovjek stvoren na sliku ljubavi. Dosljedno, i sam bi čovjek morao biti odraz i izvor ljubavi u svom svijetu. Njegova je osnovna zadaća i poslanje - prema poznatoj izreci pape Pavla VI. - da izgrađuje civilizaciju ljubavi. U Hrvatskoj je u ovo tragično doba, zbog ratnih razaranja materijalnih i duhovnih vrijednosti, civilizacija ljubavi još potrebnija. Dakako, potrebni su ljudi zadoje- ni duhom civilizacije ljubavi.

3. Obitelj: bit, uloga, poslanje ¹³

Razvidna je nezamjenljiva uloga obitelji u rađanju i odgoju pojedinaca i naroda. Izvorna je Božja zamisao da čovjek dolazi na svijet i raste u obitelji, u zajednici. Tu dijete postaje čovjek na razini tjelesnosti, duševnosti, inteligencije i ne manje religioznosti, dakle u cjelovitosti svoga bića. Obitelj je polazna i sabirna točka, afektivno ognjište i škola međusobnog razumijevanja, učenja dijaloga i različnosti, pomaganja slabijih i starijih, škola zahvalnosti, praštanja, ali i sigurna luka povratka i okrepe odbjeglih, zalutalih, prirodna škola življenja i umiranja. Dijete bez obitelji, na ulici, kao i ono rastavljenih roditelja gdje će moći naći sve to?

Drugi vatikanski sabor, u svojoj konstituciji o Crkvi u suvremenom svijetu, obratio je veoma veliku pozornost obitelji, i supruzima i djeci. Od obilja građe ovdje izdvajamo jedan dio: »Sam je naime Bog začetnik braka, koji je opskrbljen različitim dobrima i ciljevima: sve je to od najvećeg

12 ZBOR ZA NAUK VJERE, *Donum vitae - Dar života*, KS, Zagreb 1987, Uvod, br. 5.

13 Obiteljska pitanja sustavno obrađuje »Obiteljska ljetna škola«, u organizaciji Filozofsko-teološkog instituta, a radovi se objavljuju svake godine u časopisu *Obnovljeni Život*, u broju 6.

značenja za održanje čovječanstva, za osobni napredak i vječnu sudbinu pojedinih članova obitelji, za dostojanstvo, čvrstinu, mir i dobrobit same obitelji i čitavog ljudskog društva. Po svojoj prirodnoj svojstvenosti sama ustanova ženidbe i bračna ljubav usmjerene su k rađanju i odgoju djece i nalaze u tom svoju krunu... Supruzi će pak, u svom dostojanstvu i zadaći očinstva i majčinstva, brižno ispunjavati dužnosti odgoja, osobito vjerskoga, što u prvom redu na njih spada.

Djeca, kao živi članovi obitelji, na svoj način pridonose posvećenju roditelja. Zahvalnošću, odanošću i povjerenjem odgovorit će na dobročinstva svojih roditelja, te će im, kao što se djeci pristoji, biti pri ruci u teškoćama života i u staračkoj osamljenosti.¹⁴

Temu *odgovornog roditeljstva*, prvi put pod tim izričitim naslovom, obradio je Pavao VI. u enciklici *Humanae vitae*.¹⁵ Zbog važnosti i ponovnog postavljanja istih pitanja, iste je teme na svoj specifičan način obradio Ivan Pavao II: »Obitelj, zasnovana i oživotvorena ljubavlju, jest zajednica osoba: bračnih drugova, muža i žene, roditelja i djece, rodbine. Njezina prva zadaća jest vjerno živjeti stvarnost zajedništva u trajnom naporu da se promiče istinita zajednica osoba. Nutarnje počelo, trajna snaga i konačan cilj takvog zadatka jest ljubav: kao što bez ljubavi obitelj nije zajednica osoba, tako bez ljubavi obitelj ne može živjeti, rasti niti se usavršavati kao zajednica osoba.«¹⁶

Da bi obitelj mogla biti zajednica osoba u ljubavi, mora znati nadvladati suvremeni grozničavi ritam života, napast ovisnosti o televiziji i svakodnevnim bezbrojnim aktivnostima, mora znati osigurati trenutke mira, opuštenosti, razgovora i molitve. S pravom se postavlja pitanje moraju li raditi i to puno radno vrijeme oba roditelja da bi *stekli* prijeko potrebna materijalna dobra, ako istodobno *izgube* djecu. Zar ne bi umjesto načela 'Za jednaki rad - jednaka plaća' trebalo uvesti bolje načelo: 'Za jednaki rad - jednaki standard'. To bi bila ne samo rječita nego i djelotvorna potpora obitelji s više djece.

Hvale je vrijedan izbor zvanja i za majku. Međutim, je li uvijek najbolje rješenje da su i otac i majka izvan obiteljskog ognjišta? Koji je prinos majke veći za obitelj, za društvo u cjelini: materijalna, kulturna dobra ili dobro čovjeka - kojeg je rodila, odgojila i darovala društvu, narodu i Crkvi - za vremenitost i za vječnost. Pružiti svoju suradnju u stvaranju nove osobe, rađanjem i odgojem, znači zapaliti neugasivu zvijezdu na Božjem nebu vječnosti.

14 *Gaudium et Spes*, br. 48.

15 PAVAO VI, *Humanae vitae*, Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Zagreb 1968, br. 10.

16 IVAN PAVAO II, *Familiaris consortio* - Obiteljska zajednica, KS, Zagreb 1981, br. 18.

4. U okviru naroda.

Svatko se rađa i umire kao pojedinac, a ne kao narod. Ipak, svatko se rađa, raste i razvija, i umire usred određenog naroda. Od sredine u kojoj je rođen, pojedinac prima kulturne i moralne, religiozne spoznaje, stvara nazore. S tog je gledišta vrlo značajno u kojoj se sredini netko rađa i odgaja, koje nazore stječe o drugim ljudima, narodima i o svome Stvoritelju. Poznata je iznimna uloga *izabranog naroda* u Božjem nacrtu djela spasenja.

Plemenitost neke duše rađa zahvalnošću spram pojedinih osoba i spram svoga naroda, koji su joj pomogli na putu do vlastitog ostvarenja. Razumljivo je stoga da »čovjek povezuje svoj najdublji identitet s pripadnošću narodu«. ¹⁷ Dosljedno, nastojat će da i njegov narod raste, da se razvija i napreduje, kao i da uživa sva prava i blagodati međunarodne zajednice, s dotičnim dužnostima i odgovornostima. Odnos pojedinaca prema narodu na svoj način obrađuje mala knjižica koja »iznosi cijeli niz podataka o natalitetu, kontracepciji i pobačaju, kao i mišljenja stručnjaka koja su ne samo ozbiljna nego upravo alarmanantna i upozoravaju na brojne činjenice koje moraju zabrinuti i pojedince i društvo kao cjelinu«. ¹⁸ Zdrava svijest pripadnosti jednom narodu ne zatvara već otvara putove za susrete s drugim narodima, s njihovom kulturnom baštinom, za suradnjom na gospodarskom, društvenom i kulturnom području, za obostranim obogaćivanjem. Pod tim vidikom Crkva je, po svojoj naravi *katolička* - sveopća, izrazito u prilog međunarodnog povezivanja i međunarodnih udruga. ¹⁹

5. Društvena pravda.

Pitanje pravednosti rasprostire se na sva područja društvenog života, kako nacionalnog tako i internacionalnog. Svaka nepravda rađa novom nepravdom, i u tom je njezino neslućeno i prečesto nezapaženo zlo. Neobično je važna i osjetljiva uloga i odgovornost politike u stvaranju i raspodjeli mogućnosti školovanja, odgoja, rada, u stjecanju i rasporedbi privatnog i zajedničkog vlasništva. Gdje vlada sustav mita, nemoralnog zapošljavanja i unpređivanja, gdje postoji raspodjela dohotka 1:20, tu je očita nepravda što više u nebo za osvetom, pa ma kako bile prilike izvanredne, npr. ratne ili koje druge. Ljudski bi bilo: što je veća nevolja, to je veća solidarnost. Društvena pravednost mora na svim razinama života i djelat-

17 IVAN PAVAO II, *Laborem exercens* - Radom čovjek, KS, Zagreb 1981, br. 10. Usp. također: ISTI, *Sollicitudo rei socialis* - Socijalna skrb, KS, Zagreb 1988, br. 32, 33.

18 Ž. R. PAVLIČIĆ, Porodaj, pobačaj, pilula, župski ured Slavonski Brod II, Slavonski Brod 1986, str. 3.

19 IVAN PAVAO II, Govor pred Generalnom skupštinom Ujedinjenih naroda (2.10.1979), br. 2, u: M. VALKOVIĆ (uredio), *Sto godina katoličkog socijalnog nauka* (Socijalni dokumenti Crkve), KS, Zagreb 1991, str. 418-419.

nosti tražiti, jamčiti i omogućivati ostvarenje skladnog odnosa između općeg i privatnog dobra, kao i ravnoteža raspodjele dobara među pojedincima, jer, kako, upozoruje Papa: »Moramo se još jednom prisjetiti načela bitnog za kršćanski socijalni nauk: dobra ovog svijeta *izvorno su namijenjena svima*«. ²⁰ Ne manje značenje ima pitanje pravednosti u odnosu pojedinac - društvo, koje treba rješavati prema načelu da je društvo tu poradi čovjeka, a ne čovjek poradi društva. Čovjek-pojedinac ne može biti nikada žrtvovan za boljitak društva. ²¹ Naime, »zajednica nije konačna svrha razvoja, nego prije sredstvo u službi humanog ostvarenja individualne osobe: u skladu sa socijalnom doktrinom Crkve«. ²²

Iznoseći uglavnom načelne poglede, Drugi vatikanski sabor katkad je i vrlo određen: »U današnjim ekonomskim previranjima kao i u novim oblicima industrijskog društva, u kojima se, na primjer, sve više primijenjuje automacija, treba se pobrinuti da se svakome osigura dostatno i prikladno zaposlenje kao i mogućnost odgovarajuće tehničke i stručne spreme. Moraju se također zajamčiti sredstva za život i ljudsko dostojanstvo onih koji se, osobito zbog bolesti ili starosti, nalaze u većim teškoćama«. ²³

U najnovijoj enciklici Ivan Pavao II. piše: »Ljubav prema čovjeku i, u prvom redu, prema siromahu, u kojemu Crkva vidi Krista, konkretizira se u *promicanju pravde*. Pravda se nikada neće moći potpuno ostvariti ako ljudi ne budu prepoznali u onomu koji nema, koji moli pomoć za svoj život, ne nekog nepoćudnog ili neki teret, nego priliku za dobro u sebi, mogućnost većeg bogatstva... Nije, naime, riječ da se dadne samo suvišak nego da se pomogne čitavim narodima da uđu u krug ekonomskog i ljudskog razvitka iz kojeg su isključeni ili su u njemu otjerani na rub«. ²⁴ Caritas može ublažiti nepravdu, ali ne može nadomjestiti pravednost. Ljubav počinje s pravednošću. Bez pravednosti nema ljubavi. Da bih bližnjemu mogao dati svoje, izraziti mu ljubav, najprije mu moram dati njegovo. Dakle, najprije moram biti pravedan.

Posebno će pitanje biti pravednost u raspodjeli tereta u obnovi ratom razrušene Domovine. Već prisutno profiterstvo, neće izostati ni u idućem razdoblju. Tek društvena pravednost može jamčiti opće društveno blagostanje: »Mir će biti djelo pravde, a plod pravednosti - trajan pokoj i uzdanje« (Iz 32, 17).

20 IVAN PAVAO II, *Sollicitudo rei socialis* - Socijalna skrb, KS, Zagreb 1988, br. 42.

21 Usp. načelo cjeline: PIO XII, *Govor talijanskom društvu darovatelja rožnjače* (14. V. 1956), u: *Discorsi ai medici*, OM, Roma 1960 (6. izd.), str. 460-461.

22 J. STEMMLER, *Poduzetnik - dinamični element gospodarskog i društvenog razvoja* u: *Obnovljeni Život* 2 (1992) str. 153.

23 *Gaudium et Spes*, br. 66.

24 IVAN PAVAO II, *Centesimus annus* - Stota godina, KS, Zagreb 1991, br. 58.

6. *Lijepa naša - pitanje okoliša.*

Ispravna su nastojanja da se poboljša kvaliteta života. Ta nastojanja, međutim, ne smiju zaboraviti da su određena dobra i bogatstva neobnoviva, da je zdravo stanje okoliša osnovni preduvjet svih kvaliteta života, pa i preduvjet samog postojanja života. Prema kršćanskom shvaćanju čovjek nije neovisni gospodar svijeta, već je tu kao Božji namjesnik s određenim poslanjem i odgovornošću.²⁵ On mora upravljati, manipulirati svijetom, kako bi mogao u njemu živjeti. Životinje su po prirodi smještene u svoj habitat, a čovjek ga mora sam sebi stvarati, i može ga stvoriti na bilo kojem dijelu zemlje, a što pretpostavlja pravo da zahvaća u svijet oko sebe. S tim pravom je neizbježno povezana odgovornost za način i mjeru u kojima se služi svojim pravom.

Prvi biblijski nalog »Plodite se i množite i napunite zemlju, i sebi je podložite« (Post 1, 28) pravo je shvaćen tek u svjetlu drugoga: »Jahve, Bog, uzme čovjeka i postavi ga u edenski vrt, da ga obrađuje i čuva« (Post 2, 15). Dakako, po uzoru na Onoga na čiju je sliku stvoren. Bog je ljubav, sve je stvorio i uzdržava iz ljubavi. To je osnovno mjerilo za čovjeka u njegovu odnosu prema svemu stvorenom. Dok se koristi dobrima ovoga svijeta, zna da im on nije konačni cilj. Zna da je sve stvoreno usmjereno, doduše, na njega, ali da on treba ovaj svijet mudro i odgovorno usavršavati i dovesti ga do konačnog cilja, do zajedničkog Stvoritelja.

Za očuvanje i prenošenje ljepota i blaga domovine odgovorni smo svi, svaki pojedinačno,²⁶ no ta je odgovornost mnogo veća na onima koji imaju zadaću praviti nacрте zahvata u okoliš i vlast donositi značajne a možda i odsudne odluke u tom pogledu. Treba učiti i naučiti, a onda i štovati zakon ravnoteže u prirodi. To je zakon održanja, zakon života. Svijest da »Lijepa naša« nije nama dana na bezgranično iskorištavanje svih njezinih ljepota i bogatstava, mora nas poticati na odgovornost spram budućih naraštaja koji će u njoj živjeti i kojima ona ne pripada ništa manje sutra negoli nama danas.

7. *Kultura života - kultiviranje nagona.*

Sveprisutni je općenito rašireni lažni idol slobode i uživalačkog života, života u kojem je prva zapovijed sjetilni užitek, sebični interes, bez obzira na sve ostalo. Nameće se mišljenje da je sreća života u neposrednom individualističkom uživanju svega što može biti na dohvata ruke, posebno na području ljudske spolnosti. Kao da je to jedino područje ljudskog života koje je izuzeto od osnovne ljudske zakonitosti, tj. zakonitosti odgovorno-

25 V. POZAIĆ (uredio), Ekologija. Znanstveno-etičko-teološki upiti i obzori, FTI, Zagreb 1991.

26 B. VULETA, Taj divni Božji svijet. Vjernik i ekologija, Pokret prijatelja prirode »Lijepa naša« - Školska knjiga, Frankfurt/M - Zagreb 1991.

sti i samodiscipline. Sva poraznost takva uživalačkog, tj. hedonističkog pristupa životu više je nego očita u razaranju ljudskog okoliša, u gubitku ideala i smisla života, a što je sve urodilo kugom droge²⁷ i AIDS-a.²⁸ Nasuprot lažnim obećanjima radosti i uživanja života, kultura neumjerenog i sebičnog uživanja urodila je tjeskobom života i kulturom smrti.

Opće je iskustvo povijesti ljudskog roda, i svakog pojedinca, da sreća ne postoji, nego postoje samo sretni ljudi; da se sreća ne može ničim kupiti, jer ona je samo posljedica visoko etičko-moralnog stila života; da samo onaj tko priznaje i usvaja samodisciplinu, napor rada i odricanje - u vidu viših vrijednosti, može izrasti u cjelovitu moralnu ličnost. Ništa veliko, uzvišeno i lijepo nije nastalo bez napora, bez samoprijedora i odricanja, počevši od redovitog dnevnog života i suživota u obitelji i društvu, na području športa, studija, kao i na području stručne, profesionalne djelatnosti.

Ukratko, kultiviranje čovjekovih prirodnih nagona i poriva prijeko je potrebno. Kultura odricanja pozitivna je krepost, uključena u svakom izboru. Svaki izbor već u sebi uključuje odricanje od svih ostalih mogućnosti. Naime, odabirući jednu vrijednost, na neki se način ili u cjelini odričemo drugih vrijednosti koje su nam također bile na izbor. Opravdanje svakog ispravnog izbora može biti samo motiv veće, uzvišenije vrijednosti. Dakle, nasuprot površne zavodljivosti uživanja, traži se odgoj za vrijednosti, za višu razinu užitka. Jedino život u skladu s visoko čudorednim vrijednostima opravdava i daje smisao ljudskom životu i postojanju.

Da bi pojedinac ostao vjeran i ostvario svu puninu svog životnog zvanja i staleža, da bi jedan narod postigao neovisnost, demokraciju, slobodu, kulturni i nacionalni identitet - koliko se odricanja zahtijeva?! Odricanje danas - investicija je za prosperitet, za bolje sutra. Jednom riječju, za iole ljudski, etičko-moralno uspješan i odgovoran život, neizostavno je potrebna kultura odricanja, kultiviranje nagona. Samo kultura odricanja, nasuprot kulture hedonizma i kulture smrti, može jamčiti kulturu života, rađati plodovima kulture života.

8. Škola - odgoj.

U prethodnoj točki upravo je dotaknuto odsudno pitanje odgoja, kako pojedinaca, tako obitelji i stvaranja općeg ozračja u javnom mnijenju na koje ne malo utječe duhovno ozračje već od dječjih vrtića, osnovnih i srednjih škola, gimnazija i sveučilišta. Polazimo od činjenice da je uloga škole (tj. svih ustanova u kojima se uči, i svih onih koji znanje posreduju) da se brine ne samo za informaciju, tj. da naprosto posreduje znanje, ne-

27 V. POZAIĆ, Ovisnost o drogi kao moralno pitanje, u: Crkva u svijetu 2-3 (1991) 184-192.

28 V. POZAIĆ, Sida - izazov medicini i moralu, u: Obnovljeni Život 3-4 (1988) 245-260.

go da je njezina uloga i na području formacije, tj. odgoja cijele osobe u izobraženu, kulturnu, zdravu i zrelu osobu. Drugim riječima, i znanje i ćudoređe. Znanje bez etike, pogubno je.

Budući da su djeca veći dio svog odgojnog doba pod utjecajem škole i raznih školskih aktivnosti, odsudno značenje imade kojeg su usmjerenja te ustanove, kakvi su im programi i udžbenici, biblioteke i videoteke, učitelji, nastavnici, profesori. I dok škola mora otvarati vidike prema drugim narodima, drugim kulturama, prema cijelom svijetu, prije svega mora, upozorujemo, njegovati povijesnu i kulturnu baštinu vlastitog naroda. »Tuđe poštuj, a svojim se diči«.

U slobodnom društvu bit će mogućnost i privatnih škola, tako i katoličke škole i sveučilišta, u kojima je jedna od zadaća da u svojim sredinama stvaraju »ambijent koji će biti prožet duhom evanđeoske slobode«, gdje će se odgajati »ljudi znanosti, spremni da u društvu preuzmu važne službe a u svijetu da budu svjedoci vjere«.²⁹

III. Odgovornost - zalaganje

Nije rijetkost da se u prijelomnim vremenima nađu ljudi koji ili gube nađu u bolju budućnost, i tvrde kako je besmisleno ulagati svoje sile u nove pothvate, ili se radije predaju svojoj maloj ugodi, bez naročitog zanimanja za sudbinu drugih. Udobnije je s tribina promatrati borbu, negoli se u nju upustiti. Dakako, ima dovoljno dobrih isprika za jedan i drugi stav za onoga tko ih traži.

1. Svijest suodgovornosti - hrabrost.

Pažnje je vrijedno razmišljanje iz Vukovara nestalog novinara Siniše Glavaševića: »Odustajem od svih traženja pravde, istine, odustajem od pokušaja da ideale podredim vlastitom životu, odustajem od svega što sam još jučer smatrao nužnim za nekakav dobar početak, ili dobar kraj. Vjerojatno bih odustao i od sebe sama, ali ne mogu. Jer, tko će ostati ako se svi okrenemo sebi i pobjegnemo u svoj strah? Kome ostaviti grad? Tko će mi ga čuvati dok mene ne bude, dok se budem tražio po smetištima ljudskih duša, dok budem onako sam bez sebe glavinjao, ranjav i umoran, u vrućici, dok moje oči budu rasle pred osobnim porazom! Tko će čuvati moj grad, moje prijatelje, tko će Vukovar iznijeti iz mraka? - Nema leđa jačih od mojih i vaših, i zato ako vam nije teško, ako je u vama ostalo još mladenačkog šaputanja, pridružite se«.³⁰

29 Dokumenti drugog vatikanskog sabora, Gravissimum educationis (o kršćanskom odgoju), br. 8. i 10.

30 S. GLAVAŠEVIĆ, Priče iz Vukovara, Matica Hrvatska, Zagreb 1992, str. 13.

2. Političko djelovanje.

Istina je, društveno zvanje, zvanje političara jedno je od tegotnih, tj. teških, mučnih i napornih zvanja. Pretpostavlja solidnu spremu na tom području i čvrstinu osobna značaja u privatnom, ali isto tako i u javnom životu. Političar mora znati prednosti i zamke različitih političkih sustava, kao i to da ni jedan nije savršen: i u najlošijem sustavu dobar čovjek može činiti dobro, a i u najboljem loš čovjek može činiti zlo. Ipak, treba biti svjestan da uz grijeha pojedinaca i skupina, postoje i oni tzv. grijesi struktura.³¹ Već su stari Rimljani znali istinu: »Senatores boni viri: senatus mala bestia - Senatori su dobri muževi: ali senat je zla zvijer«. ³² I premda u takvim okolnostima nemoćan, pojedinac ili skupina, svojim jasnim i nekompromisnim stavom bit će trajan zov savjesti, *sol zemlje* (Mt 5, 13) i *svjetlo svijeta* (Mt 5, 14), kako svojim kolegama u politici tako i narodu koga zastupaju.

U rukama čovjeka sve se može izopačiti, tako i vlast: »Vlast, ukoliko ona dolazi od Boga i u istinitosti njezina pravog cilja, dobra je. Samo je zao čovjek čini demonom, ako sluša 'zmiju' i prisvaja sebi vlast bez obzira na Boga i bližnje. Kako se demonizira znanje shvaćeno kao gospodarenje, tako se demonizira i vlast ako se rastavlja od svetog znanja, od ljubavi i općeg dobra«. ³³

Političar ne bi smio smetnuti s uma da često njegove dobre nakane neće biti shvaćene i prihvaćene, a dobro pripremljeni projekti neće proći. To ne znači da kršćanin može ili mora izbjegavati područje političke djelatnosti. Naprotiv! Više nego drugi, kršćanin ima motiva, svjetla i snage za svoje poslanje, za svoje služenje bližnjemu. Političko djelovanje, časnih i uzvišenih motiva, sasvim je izniman način i naročito djelo ljubavi prema bližnjemu.

3. Sav čovjek i svaki čovjek.

U svjetlu vjere i Svetog pisma kršćanin na sasvim naročit način shvaća da se mora zauzeti svim silama za isticanje i očuvanje fizičkog i moralnog integriteta svakog čovjeka: nepovredivost tijela, nepovredivost dostojanstva osobe, pravo na slobodu savjesti, misli i govora, pravo na istorodnost nazora i djelovanja; pravo da bude čovjek u sebi nepodijeljen, jedna jedinstvena cjelina. Isus Krist, postavši čovjekom, poistovjetio se sa svakim čovjekom. To je životni put i stil i onih koji žele biti Kristovi sljedbenici, kršćani. Isusova je riječ: »Što god učinite jednome od ove moje najmanje

31 IVAN PAVAO II, *Sollicitudo rei socialis* - Socijalna skrb, br. 36.

32 Z. DOROGHY, *Blago latinskog jezika*, SNL, Zagreb 1986, str. 320.

33 B. HÄRING, *Kristov zakon. Slobodni u Kristu*, KS, Zagreb 1986, sv. 3. str. 498.

34 *Gaudium et Spes*, br. 1.

braće, meni učiniste« (Mt 25, 40), kao i ona druga: »Što god ne učiniste jednome od ovih najmanjih, ni meni ne učiniste« (Mt 25, 45).

Pitanje materijalne i duhovne obnove današnjeg čovjeka Hrvatske ne može izbjeći pozornosti Isusovih učenika. Drugi vatikanski sabor počinje svoju konstituciju o Crkvi u suvremenom svijetu ovim riječima: »Radost i nada, žalost i tjeskoba ljudi našeg vremena, osobito siromašnih i svih koji trpe jesu radost i nada, žalost i tjeskoba također Kristovih učenika, te nema ničega uistinu ljudskog a da ne bi našlo odjeka u njihovu srcu.«³⁴

U svojoj nastupnoj enciklici Ivan Pavao II. piše: »Čovjek u svoj istini svoga postojanja, svog osobnog, a također zajedničkog i društvenog bića - u krugu svoje obitelji, u krugu društva i tako različitih okolnosti, u okviru svoga naroda ili države, u sklopu svega čovječanstva - taj je čovjek prva staza kojom Crkva mora proći ispunjavajući svoje poslanje. Taj je čovjek prvi i osnovni put Crkve, put što ga je sam Krist zacrtao.«³⁵ Pred takvom zadaćom pojedinac bi se mogao i obeshrabriti. No, Crkva podsjeća na mogućnost i obvezu udruženog i organiziranog djelovanja.³⁶ Što ne može poduzeti i izvesti neki ma kako sposoban pojedinac, to može udružen, kao skupina ili neko društvo.

Osvrt

Svrha sve materijalne i duhovne obnove Hrvatske jest i ostaje: čovjek; njegov fizički i moralni integritet, u svjetlu integralno humanističke, holiističke etike, koja obuhvaća čovjeka na svim razinama njegova postojanja i djelovanja, u svoj njegovoj cjelini: tjelesnoj i duhovnoj, pojedinačnoj, obiteljskoj i društvenoj, na razini imanencije i transcendencije, u njegovu ovozemaljskom putovanju i onostranom, eshatološkom određenju za konačno zajedništvo u životu ljubavi Oca i Sina i Duha Svetoga.

Istinska obnova počinje od pojedinca, od njegova srca, od njegova intimnog života, da bi se prenijela na obitelj, u javni život: u društvo, u narod. Prisjetimo se samo dviju Isusovih izreka: »Gdje ti je blago, ondje će ti biti i srce« (Mt 6, 20); »Izobilja srca usta govore! Dobar čovjek iz riznice dobre vadi dobro, a zao čovjek iz riznice zle vadi zlo« (Mt 12, 34).

Te osnovne ideje, razrađene na prikladan način, valja da budu prisutnije u sredstvima društvenog priopćivanja, da steknu pravo javnosti u javnom život. Tim je idejama odsudno osigurati dolično mjesto u dječjim vrtićima, osnovnim školama, srednjim školama i gimnazijama, na sveučilištu, u zavičajnim klubovima. Posebnu pozornost treba svratiti onim zva-

35 IVAN PAVAO II, *Redemptor hominis - Otkupitelj čovjeka*, (Vatikan 1979), KS, Zagreb 1980, br. 14.

36 R. BRAJIČIĆ, *Dekret o apostolatu laika*, FTI, Zagreb 1990, str. 236.

njima koja su izričito i neposredno posvećena čovjeku, kao što su odgojitelji, učitelji, profesori, zdravstveni djelatnici, duhovna zvanja.

P.S.

1. Neke druge teme kao što su *sloboda, dar života, napučenost, rad, etika* obrađene su u radu: *Etički pogledi u budućnost Republike Hrvatske*, u: *Obnovljeni Život* 5 (1991) 446–458; posebni osvrt na područje medicine, pod naslovom »Humanizacija medicine« objavljen je u istom časopisu u br. 3–4 (1992). str. 30–313.

2. Bilo bi vrlo korisno da se pronade i stavi na raspolaganje blago hrvatskih pisaca i pjesnika u kojem se ističu vrline: samosvijest, dostojanstvo, identitet, domoljublje, odgovornost, samoprijegor... Posebnu pozornost trebalo bi obratiti religioznoj prozi i poeziji koje, samo zato što su religiozne, u starom režimu nisu imale pravo javnosti.

SOME ASPECTS OF SPIRITUAL RENEWAL

Valentin Pozaić

Summary

In this discussion the author puts the question and gives the answer as to the necessity and the possibilities of spiritual renewal in Croatia after emerging from communism and after the Patriotic War, a time when a new democratic society is being established. It is obvious that spiritual renewal actually pre-supposes material renewal. It will be impossible to achieve the one without other. Spiritual renewal requires a change in the mental attitude, i.e. a modification of the manner of thought and of the estimation of fundamental values. The starting-point and the aim of spiritual renewal is man: every man, man as a whole, within his dimension of immanence and transcendence.